

Stijepo Obad, DALMATINSKO SELO U PROŠLOSTI,
LOGOS, SPLIT 1990, 235 str.

Bogdan Stojšavljević je 1973. objavio *Povijest sela - Hrvatska-Slavonija-Dalmacija 1848-1918*, u kojoj je Dalmaciji posvetio nesrazmjern, gotovo neznatan dio: na četrdesetak stranica govori o poljodjelstvu, agrarno-proizvodnim odnosima, zadrugarstvu i iseljavanju Dalmacije u naznačenom razdoblju. Razumije se, to je velik metodološki promašaj, tek ulomačko, jednostrano prikazivanje života dalmatinskog sela u najnovijoj prošlosti. Doživjeli smo da je taj propust velikim dijelom ispravljen. Naime, nedavno je u izdanju splitske izdavačke kuće Logos iz tiska izašla knjiga dra Stijepe Obada pod naslovom: *Dalmatinsko selo u prošlosti*. U podnaslovu je data vremenska odrednica raspravljanja predmeta - od sredine 18. stoljeća do prvog svjetskog rata. Knjiga je podijeljena na četiri poglavlja: oblici privređivanja, putovi razvoja, društveno previranje i razvoj prosvjete, kulture i zdravstva. Naravno, tu su još neophodni predgovor, uvod, zaključak, izvori i literatura, te kazala osobnih i zemljopisnih imena.

Poslije prave plime radova koji prikazuju život i razvoj dalmatinskih gradova u prošlosti, konačno se pojavio jedan veći, sveobuhvatniji rad u čijoj je žiži posvemašnji život dalmatinskog sela, dosad začuđujuće malo poznat znanosti i javnosti. Rad je znanstveno utemeljen, metodološki odlično oblikovan. Oslanjajući se na škrtu dosadašnju literaturu, tiskane i arhivske izvore, ponajviše zadarske, a manje bečke provenijencije, te onodobnu periodiku, autor pomno analizira i ocrtava razne oblike života selâ Dalmacije u razdoblju od otprilike jednog i po stoljeća, zaviruje u gotovo sve njegove pore, kako onog na kopnenom zaleđu tako i otocima. To radu daje posebnu, značajnu dimenziju. Budući da je život dalmatinskog sela dosad ostao neistražen, osobito u novijoj povijesti, ovo predstavlja u neku ruku pionirski pokušaj na rasvjetljavanju postupnog raspadanja kasnofeudalnih odnosa na ovom tlu. Većina problema o kojima se ovdje raspravlja nije uopće dotican, primjerice život i sredstva za rad, lihvarstvo, predstavljanje sela na domaćim i inozemnim izložbama, previranja na selu i drugo. Premda se djelo sastoji od nekoliko tematskih dijelova, oni zajedno tvore jednu kompaktnu cjelinu.

U prvom poglavlju autor analizira tradicionalne oblike privređivanje na ovdašnjem selu, način rada, stanovanja i prehrane. Mletačke su vlasti tek sredinom 18. st. shvatile pravo značenje poljodjelstva za ukupni život pučanstva Dalmacije. Tamošnji su fiziokrati potakli njihovu pojavu i ovdje, koji se onda trude da ono osigurava egzistenciju pokrajinskom, posebno seoskom pučanstvu. Rabeći suvremene metode u istraživanju agrarnog gospodarstva, autor uočava bitne razlike, te zaključuje ispravno da je život primorskih i otočkih sela bolji, sigurniji nego zagorskih. Konstatira, dalje, da su nerazriješeni agrarni odnosi kočili brži razvoj sela i njegovo raslojavanje, što je onda uzrokovalo gotovo stalnu njegovu krizu: kako nije mogla naći zaradu u nerazvijenom susjednom gradu, muška radna snaga nalazi jedini izlaz u masovnom iseljavanju, napose od kraja prošlog stoljeća.

Autor također ukazuje na širenje lihvarstva i njegov pogubni utjecaj na selo, daje prikaz sudjelovanja seoske ekonomije na prvim izložbama, genezu i razvitak zadružnog pokreta i početke turizma u pokrajini, zapravo onog koji je imao odraza i u dijelu seoskog stanovništva. U ovom razdoblju dalmatinske povijesti na njenoj sceni se javljaju zakašnjeli, posljednji hajduci, slijede nemiri i otpori seljaka mletačkim, francuskim i austrijskim vlastima, postavlja se seljačko pitanje, te naziru obrisi pojave socijalističkih misli u izvangradskim, seoskim sredinama. Društveno je previranje sela onog doba dostiglo vrhunac u težačkom pokretu uoči prvog svjetskog rata. Nadalje, prateći razvoj osnovnog školstva, prvih društava, čitaonica i knjižnica, te higijenskih i zdravstvenih prilika, ukazuje na buđenje političke i nacionalne svijesti u pokrajini, točnije na njenom selu. U poredbi s ranijim razdobljem uočava i pokazuje bitne promjene koje su uslijedile u nekim seoskim sredinama, koje se onda nisu mnogo razlikovale od gradskih varoši.

Spoznaje do kojih je autor došao, posebice one o novim sredstvima za rad, uzgoju novih poljodjelskih kultura, modernijem privređivanju i razmišljanju, znatno pridonose razvoju znanstvene historiografije o prošlosti dalmatinskog sela i hrvatske povijesne znanosti. Ovom je knjigom popunjena velika praznina u povijesti dalmatinskog sela, ali se ujedno otvaraju mnogi problemi koje ubuduće treba na sličan način rješavati. Stoga će ona biti nezaobilazna pri pisanju nekih knjiga "Sinteze hrvatske povijesti" i "Povijesti Dalmacije", napose njezina gospodarskog dijela. Istodobno ona može poslužiti izvrsno piscima i predavačima zavičajne povijesti, ali i znatno široj javnosti, svima onima koje zanima prošlost dalmatinskog sela.

Šime PERIČIĆ